

ОБРАЗ УКРАЇНИ НА СТОРІНКАХ ВОЛИНСЬКОЇ ПЕРІОДИКИ (XIX – поч. XX ст.)

У статті розглянуто історико-краєзнавчі публікації на сторінках волинської періодики XIX – поч. XX ст., що стосувалися України та українського народу; охарактеризовано напрямки та тематику даних публікацій, а також здійснено аналіз їх змісту, провідних ідейних тенденцій; визначено їх вплив на формування образу сприйняття і розуміння понять – «Україна», «українець», «українська мова», «українська культура»; досліджено особистості авторів, видавців і редакторів статей.

Ключові слова: Волинська губернія, Російська імперія, періодика, «Волынские губернские ведомости», «Волынь», «Волинская почта», «Жизнь Волини», «Почаевские известия», «Почаевский листок».

Oksana Bila

Keywords:

Історія українських земель XIX – поч. XX ст. формувалася в умовах полінаціональних, та під впливом політики різних держав у складі яких їй довелося перебувати. Як нам відомо, внаслідок першого (1772 р.), другого (1793 р.) і третього (1795 р.) поділів Речі Посполитої Україна була розділена між Російською імперією (Правобережна Україна та Західна Волинь), Австрією (Східна Галичина, Північна Буковина) та Угорщиною (Закарпаття). Це суттєво вплинуло на розвиток усіх сфер життя нашої держави.

Специфічним об'єктивом історії, який зафіксував та зберіг перебіг, особливості і вплив цих процесів є регіональна періодика.

Пресу України неоднаразово вивчали історики, бібліографи, журналісти та представники інших наук.

Результати їх досліджень були опубліковані в працях: «Українська преса в Україні та світі XIX – XX ст.: іст.-бібліогр. досл.: в 2 т.» [40], Г. В. Бухала і Ю. Лащука «Періодичні видання Волині, Полісся, Підляшшя та Холмщини (1836-1944): Список» [5], А. П. Животко «Історія української преси» [18], І. Л. Михайлина «Історія української журналістики. Період становлення: від журналістики в Україні до української журналістики» [25], М. Бойка «Бібліографія періодики Волині» [3], В. Ігнатенка «Українська преса (1816 – 1923 pp.): іст.-бібліогр. етюд» [22], І. В. Мілясевич «Періодичні видання Волинської губернії XIX – початку XX століття: Історико-бібліографічне дослідження» [26] та ін. Але, необхідно відзначити, що частіше предметом їх вивчення ставала періодика Київщини, Харківщини, Бердичівщини, Одещини, Львівщини та ін.

Водночас, менше уваги було приділено аналізу преси Волинської губернії, історико-краєзнавчі публікації на сторінках якої є неменш цінним джерелом. Тематика їх багатоманітна і може послугувати для вивчення багатьох актуальних проблем історії. Тому їх дослідження є важливим і необхідним.

Особливу увагу та науковий інтерес викликали статті на шпальтах волинської періодики XIX – поч. XX ст., що стосувалися образу України та українського народу, які і стали предметом нашого вивчення.

Дослідження даної проблеми передбачало вирішення ряду історіографічних завдань: аналіз тематики, змісту, провідних ідейних тенденцій історико-краєзнавчих публікацій; визначення їх впливу на формування сприйняття і розуміння понять – «Україна», «українець», «українська мова», «українська культура»; дослідження особистостей авторів, видавців і редакторів статей.

На основі фронтального огляду матеріалів часописа «Волынские губернские ведомости» та газет «Волынь», «Волынская почта», «Жизнь Волыни», «Почаевские известия», «Почаевский листок» виділимо їх основні тематичні напрями:

1) понятійно-термінологічні статті, – спрямовувалися на формування і розуміння у читачів таких понять як «українці», «Україна», «українська мова», «українська культура»;

2) концептуальні статті, – висвітлювали головні ідейні позиції Концепції триєдиного руського народу виробленої Російською імперією, та засуджували прагнення українців до національного самовираження і відділення;

3) «пропагандистські» статті, – містили фактаж і наслідки української національної пропаганди;

4) культурно-просвітницькі статті, – знайомили читачів з українською культурою та діяльністю її творців.

Отже, провідне місце на сторінках волинських видань займали статті, спрямовані на формування і розуміння у читачів таких понять як «українці», «Україна», «українська мова», «українська культура», зазвичай всі вони були просякнуті російським націоналізмом і шовінізмом. Носили суб'єктивний характер, не упереджений жодним фактажем, а лише підкріплений патетичними виголосами самих авторів. Виписуючи вище зазначені терміни вони завчасно брали їх в лапки, одразу ж показуючи ніби-то абсурдність і непрадивість цих понять.

Хто ж такі українці? Українцями виявляється міг бути будь-який народ – російський, німецький, французький, польський і будь-який інших який жив на краю будь-якої землі [31]. Ось таку абсурдну гіпотезу висували окремі тогочасні псевдодослідники. «Украинцы» хотят создать независимую «Украину» – государство, которое должно быть само себе краем, окраиной, а народ должен называться дураком «украинцем» [31], «украинского народа нет, а есть один русский народ, имеющий несколько разветвлений» [9].

Українців називали «укаинофилами» и «мазепинцами». Невідомий автор, за нашими припущеннями послідовник М. Грушевського в своїй статті «Мазепинцы и Богдановцы» [16] прослідковує природу походження таких термінів. Він підкріплював свої висновки історико-публіцистичними коментарями наставника з «Літературно-наукового вісника» і більше того

підписав саму статтю його ініціалами. Як не важко зрозуміти, епітети «мазепинцы», «мазепинство», «мазепинское движение» похідні від прізвища гетьмана І. Мазепи. До цієї когорти відносили представників української преси, українських наукових і культурно-просвітницьких товариств і взагалі всіх тих хто проявляв свої симпатії до національного відродження українського народу. Інша ж частина південноросійські чорносотенці українського походження називали себе «богдановцями» за ініціативою «киевского «украинца» гражданина Савенко» відмежовуючись цим самим від «изменников-мазепинцев». Базуючись на дослідженнях проф. М. С. Грушевського, автор замітки вказав на помилковості вище описаних термінів даних цим ідеологічним рухам, проаналізував діяльність гетьманів України, їх погляди і кроки, щодо державницької самовизначеності. «Мазепа не вполне заслуженно попал в роль классического представителя украинского ирридентизма, и уж совсем абсурдным нужно признать противопоставление ему Богдана, как представителя московской лояльности» [16].

Що ж до дискурсів про українську культуру знаходимо таке. Історики М. Грушевський і нажалі невідомий нам «Украинец» висловили різке твердження: «русская культура как и русская нация нигде больше не существует кроме интеллигенции и ее сознания». Звісно воно не залишилось без уваги росіян, що одразу ж виступили на свій захист, в обличчя Сиромятнікова. Ним була написана стаття «Объ «украинской культуре» [30]. В якій він наводив приклади взаємодії російської культури з суспільством і владою у всіх сферах культурного життя. При цьому зазначав про вищий статус «русской культуры, которая притягивала к себе братские малорусские и белорусские силы потому что она была сильнее их культур». За його словами, росіяни просвіщають «малороссов», а ті ж намагаються створити свою «украинскую» культуру. Якби в це можна було повірити, уявити, що вони виконуватимуть краще за росіян державну роботу, то вони б з радістю їм поступилися і відпочили в доброзичливій опозиції [30].

Не менш образливі і абсурдні матеріали знаходимо, щодо опису української мови. Наведемо ряд висловлювань з заміток: «Ты русский волевец, и никогда

не станешь «украинцем»! Не нужна тебе дурацкая украинская «мова» [31]; «читая «украинскую мову» сам дидько может язык сломить, а понять или разобрать её и не думай, не для нас украинская мова, нам нужно единение, а не разединение» [32]; «украинска мова пригодна только для панов мечтающих об отдделении от малоросии от великоросии» [32]; «новый язык бремя которого налагать на шею народу нельзя» [32]; «на «украинской мове» не кто не читает кроме самых «украинофилов» [32]; «измышленный, ломанный украинский язык, которого никто не понимает» [1]; «язык новоизобретенный, ненужный и не имеющий никаких за собой прав в истории народа» [1]; «язык домашнего обихода, улицы не получивший гражданских прав» [2]. Ось такі красномовні самі по собі вислови, щодо української мови зустрічаються майже в кожній статті по відношенню до українців.

Представниками Російської імперії була вироблена Концепції триєдиного руського народу, за якою східні слов'яни в сукупності створювали єдину російську націю. Дана теорія виступала головним етнологічним стандартом в світі до 1920 р. Втілювалась вона в життя завдяки націоналістичним організаціям «Союзу русского народа» (1905 – 1907 рр.) О. Дубровина та «Киевскому клубу русских националистов» (1908 – 1917 рр.). За нею руський народ ділився на три гілки: «великоросы, малоросы, белорусы» [37]. У світлі цієї концепції прагнення до національного самовираження серед слов'янських національних меншин сприймалися як загроза територіальної цілісності імперії, а українські і білоруські рухи як загроза єдності державної нації.

Головами чорносотенних організацій було поширено три взаємнозаперечних висновки, щодо українства, як явища: – українство трактовалось як «польская интрига»; – зі сторони галицьких поляків до останнього часу були поширені погляди на українство як «российскую интригу»; – «украинцы идут рука об руку с немцами, относясь одинаково враждебно к полякам и русским», тобто українство розцінювалося як «німецька інтрига» [16].

На основі цих провідних ідейних тенденцій було сформовано основну теорію за якою українці хочуть відділитися від Великої Росії, та прагнуть до самобутності, до того ж їм допомагають в цьому австрійці, німці та поляки. Браття «малороси» не розуміють, що вони є одним цілим з Російською імперією, генеологічною гілкою її історії. А ворожі народи використовують обманутих: російський галичанин, «українців», «мазепинців», одурманених «українофілов», – для реалізації своїх цілей відновити Польщу від «моржа до моржа» (тобто від моря до моря, в попередніх територіальних межах), а австрійці хочуть заволодіти українськими землями і поставити в керівництві принца з роду Габсбургів.

Ця думка пронизує майже всі замітки, щодо образу України і її місця в складі Російської імперії, – підтекстово чи чітко виражено.

Так в статті А. С. «Вражда братьев» знаходимо: «Украинцы рубят сук того дерева, от которого они произошли и соками которого возвращены. Они в лучшем случае будут оставаться политической партией в руках поляков, в худшем – потеряют навеки свою национальность». Вплив гасла підсилює ілюстрація (*Додаток 1*) [1].

Постійно наводилися приклади утисків українцями росіян в Галичині. З них такі, як: сфальсифікований перепис – «Галицким русским разрешается, если не причислят себя к немцам и полякам, то считается «украинцами» [28], утиск православної віри, адже до духовної семінарії не беруть росіян, нав'язування української мови, відмова субсидії організаціям «Просветительному обществу Качковского», «Рольничому Союзу», «Сільському Господарю» [1].

Стаття, що належала авторству невідомого, який зазначив лиш ініціали «Г. А.» «Ляхи и Русины» [10] містила чергову порцію загальних відомостей про утиски руських галичан: заборона сповідувати православної віру [11]; заборона мати свої, руські училища; спілкуватися руською мовою; називатися руськими. Наголошувалося в ній на тому, що поляки відмежовують галичан і називають їх «не русскими», а «русинами». Автор наводить довідку, щодо історії Галицької

Русі, територія якої була заселена корінним руським племенем, князями галицькими були сини Рюрика – князя істинно-руського, а 800 років назад Галіція складалася з 3 руських князівств, якими керували руські князі, а в 1134 р. всі вони об'єдналися в одне руське князівство з столицею Галич.

Все це створюєвало ніби-то нестерпні умови життя російських галичан і їх не полишала думка «как бы переселится в Россию, оставив ожидавленную Галицию» [12].

З сторінок газет повсемістно лунали загрозуючі відомості про поширення проукраїнської пропаганди, і допомоги в цьому закордонних організацій. З'являлися замітки з характерними назвами: «Украинская опасность», «Самостийность Украины», «Мазепинское движение».

Ось наприклад, з статті «Овцы в овечей шкуре» [31] ми знайшли наступні факти про те, що німецька влада з Відня, робить грошові внески на видання двох українських журналів «Руссин» и «Народна Часопис», організації «Шевченко» та польський сейм в Львові. Проросійські статисти нарахували суму допомоги поляків і німців в 30 000 руб., яку вони жертвують «украинским» организациям что бы те развращали, сманивали глупый народ и делали его изменником своему народу». «Без имени овца баран», так и украинец имени своего не имеет. Гони его! Он продат тебя немцу – австрийцу!»

З рядків замітки «Филиальное отделение революции» [41] дізналися про введення в виданні «Речь» окремого відділу «Из украинской жизни». Автор не розділяв таких нововведень і говорив про суто агітаційний характер українофільських відомостей з усієї «самостійной Украины». Більше того спростовував поняття українофільства як «народного (малорусского) движение». За його баченням ціллю його було прагнення «Малороссии к совобождению от «московских цепей», а позиціонував він його, як таке, що насправді культивувалося поляками. Він доводить, що «малорусский народ» ні про яку самостійність і не думає, йому це намагаються нав'язати. Це не що інше, як «филиальное отделение еврейско-инородческой революции»:

«Самостійность Украины» не цель, а способ возобновления Польши для порабощения себе всей «Украины» [41].

Вивчаючи матеріал, щодо виїздної поїздки в Буковину і Галичину, невідомих експертів, що перевіряли достовірність утиску прав росіян, зустріли факт поспішних висновків. Автори забігаючи наперед, зробили припущення, що як би там не було проукраїнсько настроєні подорожуючі безсумнівно дійшли до висновка: «Я там был, и своими глазами видел, что там Украина ещё не умерла, она живет, растёт, процветает. Там на Украине «москалей» нет и никогда не будет» [28]. Ось, так добродушні росіяни приймали буковинських «отщепенцов», не відаючи, що до них завтали вороги російського народу.

Прикладами прагнення українців до всенародного одурманення інших стало опрестестування уставу об'єднання «Українська хата» (1 марта 1910 р.) московським градоначальником. Він обґрунтував свій протест на справах по українському об'єднанню «Просвіта» (18 июля 1908 г.) і польського – «Освята» (4 сентября 1909 г.) та на циркулярі міністра (20 января 1910 г.). Заключним рішенням стало наступне: «Цель украинского общества крайне нежелательна и противоречет тем начинаниям, которые правительство проводит по отношению к бывшей Украины... Правительство боролось с движением украинства начиная с 17 века, которое хотело отстоять идею возобновления прежней Украины и устройство малорусской Украины на автономно-национально-территориальных началах. Государственная задача – устранение всех подобных обстоятельств, особенно искусственных, среди вполне одноплеменных народностей» [35].

Центр української пропаганди вбачали у Львові, а головну базу, в серці України, – Києві. Автор під псевдонімом «Запорожець» говорить про такі основні «пропагандистські засоби»: періодичні видання, книжкові магазини, «Літературне наукове товариство», «Український клуб», історико-філологічний університет Київського університету, запланований майбутній археологічний інститут в якому і будуть доводити, що давньо-руське, давньо-словянське та скіфське мистецтво – це і є «українське» мистецтво та М. Грушевського, як «вождя партии мазепинцов» [19].

Одним із специфічних різновидів пропаганди вважалися штучно створені лірики і кобзарі. Журналісти обґрунтовували думку про «обробку» лірників протягом останніх 10 років мазепинцями, що навчали їх українським думам, народно-поетичним творам на історичні тематики. Деяких вони навчили грати на кобзі і таким чином воскресили «кобзарів». Вперше їх масово демонстрували в 1902 році на харківському всеросійському етнографічному з'їзді. Центром фабрик «кобзарів» вважався Київ. Найбільш відомим серед усіх кобзарів був Пархоменко. В дослідженні «Южно-русская песня и современные её носители» М. Н. Сперанский доводиться, що ці пісні написані не в традиціях народного виконання, а є творами представників «українофілів» – Лисинка, Грінченка, а музика частково від Сластіонова [20].

Фактажи «української пропаганди» наводить невідомий автор в замітці «Новейшие успехи украинофилов» [29]: по-перше це задум створення українського університета в Львові, де будуть «готуватися малороси для мазепинської роботи на Україні»; по-друге захоплення Житомирської духовної семінарії, одного книжкового магазину і декількох організацій дрібного кредиту, призначення в Радзивілові на роботу лікаря для постійної співпраці з українофільськими заправами та для можливості проведення агітаційної роботи серед простолюдинів. Одним із головних українофілів-пропагандистів постає – митрополит Андрій Шептицький, що ніби-то зібрав всіх ксьонзів висланих з Росії за таємну пропаганду унії і католицизму в прикордонному австрійському м. Бродах, звідки йде поширення ієзуїтських видань, уніатських катахізисів.

Не дивлячись на численні устиски і заборони, серед масиву опублікованого матеріалу на сторінках волинської періодики, знаходимо ряд статей, що знайомили читачів з українською культурою та з прізвищами її заслужених творців.

Частину публікацій було присвячено такій сфері українського культурного життя, як література. Красзнавці подавали огляд і характеристику літературних доробків та невеличкі біографічні замітки тогочасних українських

письменників та поетів. Таких, як: Г. К. Основ'яненко [13], Т. Г. Шевченко [7, 11, 33, 34, 36], А. Ю. Кримський [14; 15], П. О. Куліш [12; 13], І. Я. Франко [39].

Відмітимо статтю Бориса Грінченка – «Из новостей украинской литературы» [14; 15]. Читаючи її відчувається рука професіонала. Автор здійснив аналіз історичних можливостей для розвитку українського слова. Підмітив помітне пожвавлення протягом 1909 – 1911 рр., але й не забув сказати про «некоторые условия, благодаря которым она правильно развиваться не может». Позитивними зрушеннями були: діяльність «Наукового товариства ім. Т. Г. Шевченка», покращення утримання періодичної преси, заснування львівської «Видавничої Спілки», оновлення української белетристики та поезії на сторінках «Киевской старины», поява багатьох нових імен, друк вже відомих творів та вперше опублікованих робіт діячів вже померлих. Назвемо деякі з них: п'ять томів «Творів Степана Руданського» під редакцією А. Ю. Кримського, П. О. Куліша, п'ять поем з історії України – «Мазепа», «Іван Скоропадський», «Павло Полуботок», «Веніамін», «Павло», «Истории воссоединения Руси», «Записки о Южной Руси» П. О. Куліша, «Люборацки» А. П. Свідницького, журнал «Киевская Старина» в якому було опубліковано ряд творів М. П. Старицького, І. С. Нечуя-Левицького та ін. Але були і ті творці, які не виносили заборон і утисків, як зазначає сам автор: «они унесли в литературную могилу несколько имен».

Автор, що зазначив свої ініціали «Ков.-Кол. Г.» в статті «Малорусская литература за 1901 г.» [24], дає ж більше суто статичні дані, і лише побіжно згадує про ті ж негативні зовнішні обставини, в яких знаходиться малоросійське слово в Росії. Данні є частковими і відривними від об'єктивного аналізу, через неможливість проведення повноцінного огляду. Дослідник наводить такі кількісні цифри видань написаних українською мовою: «Благотворительного общества изданий общепользних и дешевих книг» – 6 брошур, в м. Києві – 18, м. Харкові – 4, м. Одесі – 2, м. Полтаві – 2, м. Москві – 3, м. Кам'янець-Подільську – 2, м. Житомирі – 1, м. Ростов на Дону – 1, м.

Ровному. Багато запитів щодо поширення української літератури були, але зазвичай вони, нажаль, не отримували позитивної відповіді.

Статті цієї тематики характеризуються помітною демократичністю викладу думок, автори навіть сміливо відмічають про любов і пошану до україномовних творів та їх самобутність: «Украинские сочинения Квитки были переведены и на русский язык, но в русском переводе они значительно утратили свою первоначальную свежесть» [13].

Звісно ж не минули увагою краєзнавчі дослідження і творчість Т. Г. Шевченка. Одні автори об'єктивно підходили до аналізу його діяльності, виражали пошану, інші ж різко і катогорично вбачали в ньому загрозливого українофіла. Жваве зацікавлення і наявність багатьох заміток, щодо письменника можна пояснити відзначенням в 1911 р. 50-річниці з дня його смерті. Планувалося проведення багатьох культурних заходів. Журналісти ж говорили про ці дії так: «Киевские украинофилы и галицкие мазепинцы намерены провести многочисленную политическую демонстрацию, что бы смотря со стороны казалось, что вся Украина вознесено чтит певца украинской «самостійності» [36].

Різко негативним відношенням до Т. Г. Шевченка і висновками наповнена стаття «Шевченковский юбилей и киевские украиноманы» [36] А. І. Савенка (1874 – 1922 рр.). Він був російським громадським і політичним діячем, публіцистом, журналістом, одним із засновників та членів Київського клубу російських націоналістів (1908 – 1918 рр.), більше того провідним ідеологом російського націоналізму і малоросійської ідентичності на Україні на початку XX століття. Його багаточисленні публікації були своєрідним викликом українству і українському націоналізму. Так він пише про найвідомішу збірку «Кобзар»: «трудно найти что-то более людифобское и полонофобское» [36].

Кожен раз коли поляки з повагою чи просто позитивною оцінкою відкликалися про творчість Т. Г. Шевченка російські націоналісти одразу наводили відібрані цитати і поспішали їм нагадати: «Шевченко относился с сверепой ненавистью к «жидам» и «ляхам»» [36]. Як писав автор іншої замітки

«Юбилейное лицемерие» [11] А. Гораїн подібні «неловкості» замовчувалися і забувалися. А так би, багато хто охрестив Т. Г. Шевченка за це «человеконенавистником» і «погромщиком».

Він зробив висновок про причину такого положення речей: «Общая ненависть к России объединила представителей двух наций, между которыми история вырыла глубокую яму» [11]. Його стаття перегукувалася з попереднім журналістом, адже невідомий А. Гораїн схвалював виступ згаданого А. І. Савенка в Клубі російських націоналістів 23 лютого 1911 р. з темою «Певец самостийной Украины», в якому доповідаючий заявив про «обробку» Т. Г. Шевченка членами Кирило-Мефодіївського братства, які зробили його музичним інструментом, що видавав бажані їм звуки.

На сторінках газети «Волынская почта» в цей час з'являється окрема рубрика – «Украинская жизнь».

Серед заміток, що розміщувалися в ній ми знайшли цікаві відомості про заклик українців взяти участь у виборах в четверту Державну Думу і виборчу програму українських прогресистів. Ними було запропоновано ряд цінних і патріотичних реформ, яким не судилося реалізуватися в той час, але заявити про них це вже була велика сміливість. Деякі з них: – ввести загального навчання і викладання на українській мові в тих місцевостях, де проживали українці; – започаткувати викладання української мови, літератури, історії, українознавства – як основних предметів в середніх і вищих навчальних закладах; – дозволити вільний вжиток української мови в церкві, суді і у всіх суспільних організаціях України; – відмінити податок на закордонні видання українською мовою [38].

Особливо нашу увагу привернула стаття «Почаев как оплот русской национальности в крае» [21] з перших рядків в ній критикувалися видання «Биржевка», «Русь», «Киевская мысль», «Діло», «Рада». Але більше, нас зацікавила згадана автором замітка написана українцями в газеті «Діло» за назвою «Почаев – твердиня чорної сотні». Вона містила негативну оцінку неоднозначної постаті отця Віталія. Його характеризували як редактора

тодішніх видань, що розповсюджують навкруги себе важку атмосферу ворожнечі і насилля, в вигляді закликів проти «инородцев» і інших «супостатов русского народа». Ми поцікавилися, ким же був цей діяч з під редакторської діяльності якого виходили видання «Почаевский лист» і «Почаевские известия» на сторінках, яких ми знайшли багато статей досліджуваної тематики. Віталій Максименко був назначений на посаду архімандрита Почаєвської лаври архієпископом Антонієм (Я. Храповицьким). Останній був затятим шовіністом, членом «Союзу русского народу». Зрозуміло, що з тих пір друкований орган лаври перетворився в рупор московського церковного імперіалізму на Волині. Братія, що брала участь у цій роботі була відокремлена від інших ченців та мала необмежений доступ до видавничої справи. Результатом цього і стали такі шовіністичні статті повідношенню інших національних меншин в Російській імперії [27, С. 167 – 268].

Українці рішуче відстоювали свої національні права і свободи і під час подій IV Слов'янського з'їзду в Празі (13 – 18 липня 1908 р.). Вони не з'явилися на нього цим самим намагалися всьому світу показати фальшивість, двузначність даного дійства.

Результатом такої позиції стала заява голові організаційного комітету Слов'янської конференції К. Крамаржу написана представниками Клубу українських членів Державної Ради в Відні та українського Народного Комітету в Львові (К. Левицьким, В. Охримовичем, В. Бачинським, Л. Цегельським). Ключовими позиціями для відмови брати участь в з'їзді були: – по-перше, те що не було передбачено присутність потрібної кількості представників «австрийской», ні тим паче «российской» України; – по-друге, головуючими виступали діячі, які заперечували українську народність взагалі; – по-третє, початкові проблемні питання міжслов'янських відносин виключили з програми конгресу, зокрема, одне з найболючіших – перешкодження вільному розвитку і гніт зі сторони офіційних сфер в Російській імперії і польського суспільства в Австрії; – по-четверте, тому, що українське суспільство не признає расової

політики та расового антогонізму, а стоїть на засадах вільного культурного і політичного розвитку всіх націй [17].

М. Грушевський в роботі «Славянский сезд в Праге и украинство» [17], зазначає їх відношення: «что для нас украинцев, этот обновленный панславизм, этот союз реакционно-националистических элементов славянского общества является ни чем иным, как коалицией, созданной для того, чтобы старшим братьям было легче проглотить своих «младших» братьев... для того, чтобы развязать руки этим старшим братьям в решениях «домашнего спора» сообразно своим выгодам».

Після цього автор зазначає істинну причину «всеслав'янської афери» – обезсилити і задавити український національний рух, для облегшення справи денаціоналізації і обезличення Галицької України. В російському суспільстві протягом XIX ст. підвищувався інтерес до слов'янства з метою відведення уваги свого суспільства від реальних потреб своєї країни на широке поле всеслав'янської політики.

Отже, нами було опрацьовано історико-краєзнавчих публікації, щодо образу України на сторінках журналу «Волынские губернские ведомости» та газет «Волинь», «Волынская почта», «Жизнь Волыни», «Почаевские известия, «Почаевский листок». В результаті, чого ми згрупували статті відповідно наступного умовного поділу: понятійно-термінологічні статті, концептуальні статті, «пропагандистські» статті, культурно-просвітницькі статті. Кожній з тематичних груп було характерно своє змістовне наповнення, підхід до подачі матеріалу дослідниками-краєзнавцями. В період XIX – поч. XX неодноразово змінювався погляд на українство, як історичне явище в залежності від історичних закономірностей. В кін XIX – поч. XX ст. все більше зустрічалося статей досліджуваної тематики, це було пов'язано з національним піднесенням, пожвавленням українських рухів і підвищенням прагнення українців до відокремлення, автономії, визначення національної ідентичності. Водночас дані процеси не могли не спричинити реакційну відповідь з боку захисників єдності та самодержавності Російської імперії, що і знаходило

відлуння у ряді публікацій. Читаючи ці замітки, розуміємо про повторювальність історії, її продовжуваність і неодмінну актуальність в часи сьогодення. Коли ми бачимо, як на наших очах постають нібито забуті проблемні віхи історії.

Список використаних джерел:

1. А. С. Вражда братьев / А. С. // Почаевский листок. – 1911. – № 25. – 3 января. – С. 11 – 12.
2. Беспристрастный. Газета и проповедь на малороссийском языке / Беспристрастный // Почаевский листок. – 1911. – № 6. – 21 февраля. – С. 11 – 12.
3. Бойко М. Бібліографія періодики Волині / М. Бойко. – Блюментон: Волин. вид. фонд, 1982. – 156 с.
4. Буковинские украиноманы в России // Жизнь Волыни. – 1911. – № 214. – 24 августа. – С. 4.
5. Бухало Г. В. Періодичні видання Волині, Полісся, Підляшшя та Холмщини (1836-1944): Список. / Г. В. Бухало; співупоряд.: Ю. Лашук та ін. – Л., 1994. – 52 с.
6. В защиту русского языка в русской школе // Жизнь Волыни. – 1911. – № 247. – 28 сентября. – С. 1.
7. В память Шевченко // Жизнь Волыни. – 1911. – № 63. – 9 марта. – С. 3.
8. В. М-чь. Подъяремная Русь / М-чь В. // Жизнь Волыни. – 1910. – № 143. – 9 июня. – С. 1.
9. Волков Л. «Украинский» процесс в Львове / Волков Л. // Жизнь Волыни. – 1911. – № 194. – 2 августа. – С. 1 – 2.
10. Г. А. Ляхи и Русины / Г. А. // Почаевские известия. – 1908. – № 147. – 7 июня. – С. 3.
11. Гораин А. Юбилейное лицемерие / А. Гораин // Жизнь Волыни. – 1911. – № 63. – 9 марта. – С. 1.
12. Горе русских галичан // Почаевский листок. – 1911. – № 16. – 22 апреля. – С. 25.
13. Григорій Квітка Основ'яненко // Волынские губернские ведомости. – 1893. – № 81. – 17 августа. – С. 4.
14. Гринченко Б. Из новостей украинской литературы / Б. Гринченко // Волынь. – 1902. – № 4. – 5 января. – С. 2.
15. Гринченко Б. Из новостей украинской литературы / Б. Гринченко // Волынь. – 1902. – № 42. – 20 февраля. – С. 2.
16. Грушевський М. Мазепинцы и Богдановцы / М. Грушевський // Волынская почта. – 1912. – 3 апреля. – № 84. – С. 2 – 3.

17. Грушевський М. Славянський сезд в Праге и украинство / М. Грушевський // Вестник Волыни. – 1908. – 9 июля.
18. Животко А. П. Історія української преси / А. П. Животко, М. С. Тимошик. – К.: Наша культура і наука, 1999. – 368 с.
19. Запорожец. Нашествие галицких мазепинцев / Запорожец // Жизнь Волыни. – 1911. – № 33. – 5 февраля. – С. 1.
20. Запорожец. Новый вид мазепинской пропаганды / Запорожец // Жизнь Волыни. – 1911. – № 52. – 26 февраля. – С. 1.
21. І. А. Почаев как оплот русской национальности в крае / І. А. // Почаевский листок. – 1911. – № 23 – 24. – 30 июня. – С. 8 – 11.
22. Ігнатенко В. Українська преса (1816 – 1923 рр.): іст.-бібліог. етюд / В. Ігнатенко. – К.: Державне видавництво УАН, 1926. – 78 с.
23. К русской интеллигенции Западного края // Почаевский листок. – 1909. – № 68. – ноябрь. – С. 1 – 2.
24. Ков.-Кол. Г. Малорусская литература за 1901 г. / Г. Ков.-Кол. // Волынь. – 1902. – № 47. – 27 февраля. – С. 1 – 2.
25. Михайлин І. Л. Історія української журналістики. Період становлення: від журналістики в Україні до української журналістики / І. Л. Михайлин. – Х.: Прапор, 2004. – 320 с.
26. Мілясевич І. В. Періодичні видання Волинської губернії ХІХ – початку ХХ століття: Історико-бібліографічне дослідження / І. В. Мілясевич; наук. ред. М. М. Романюк. – Львів, 2004. – 376 с.
27. Мілясевич І. Чи був «Почаєвський листок» «цареславно-чорносотенним» журналом? / Ірина Мілясевич // Українська періодика: історія і сучасність: Доп. та повідомл. восьмої Всеукр. наук.-теорет. конф., Львів, 24 – 26 жовт. 2003 р. / НАН України. ЛНБ ім. В. Стефаника. НДЦ періодики; За ред. М. М. Романюка. – Львів, 2003. – С. 264 – 269.
28. Н. Л. «Прогрессивные приемы» / Л. Н. // Жизнь Волыни. – 1911. – № 16. – 18 января. – С. 1.
29. Новейшие успехи украинофилов // Почаевский листок. – 1911. – № 45 – 46. – 30 ноября. – С. 33 – 34.
30. Обь «украинской культуре» // Жизнь Волыни. – 1911. – № 134. – 29 мая. – С. 1.
31. Овцы в овечьей шкуре // Почаевский листок. – 1911. – № 10. – 10 марта. – С. 7 – 8.
32. П. С. (из письма) По поводу несбывшегося предложения / С. П. (из письма) // Почаевский листок. – 1911. – № 2. – 8 января. – С. 12.
33. Памяти Т. Шевченко // Почаевский листок. – 1911. – № 6. – 21 февраля. – С. 17. 29
34. Почаевские известия. – 1909. – № 764. – 26 мая. – С. 2.

35. Решение сената об украинском обществе // Жизнь Волыни. – 1911. – № 58. – 4 марта. – С. 4.
36. Савенко А. Шевченковский юбилей и киевские украиноманы / А. Савенко // Жизнь Волыни. – 1911. – № 46. – 18 февраля. – С. 4.
37. Славянские народы // Почаевские известия. – 1909. – № 714. – 17 марта. – С. 2 – 3.
38. Украинская жизнь // Волынская почта. – 1902. – № 123. – 13 мая. – С. 3.
39. Украинская жизнь // Волынская почта. – 1902. – № 19. – С. 3.
40. Українська преса в Україні та світі XIX – XX ст.: іст.-бібліогр. досл.: в 2 т. / НАН України. Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника. Відділ «Науково-дослідний центр періодики»; [М. В. Галушко, М. М. Романюк, керів. проекту Л. В. Сніцарчук]. – Львів: Оріяна-Нова, 2007.
41. Филиальное отделение революции // Жизнь Волыни. – 1911. – № 247. – 28 сентября. – С. 1.